

Bezoek aan het Groot Begijnhof van Leuven

Werelderfgoed herbergt heterogene, multiculturele gemeenschap

Guido Theunissen

Het Groot Begijnhof van Leuven is een goed bewaarde en volledig gerestaureerde historische wijk van een tiental straten in het zuiden van de universiteitsstad, gelegen aan de Schapenstraat, niet ver van de Naamsepoort. Het is een van de grootste nog bestaande begijnhoven in Vlaanderen, met een bebouwde oppervlakte van ongeveer 3 hectaren. De Dijle stroomt dwars door het hof en splitst zich in twee armen, waarover in totaal drie bruggen liggen. Vooral dankzij de inspanningen van de KU Leuven is dit begijnhof uitgegroeid tot een wijd en zijd bekende ‘ministad-in-de-stad’.

De middeleeuwse toegangspoort tot het begijnhof, met op de achtergrond de begijnhofkerk.

Als gemeenschap voor ongehuwde, semi-religieuze vrouwen ontstond dit begijnhof in de vroege 13de eeuw. De oudste geschreven documenten dateren uit 1232. Een Latijns opschrift aan de kerk vermeldt 1234 als stichtingsdatum. Vermoedelijk is de gemeenschap enkele decennia ouder. Molanus (Johannes Vermeulen, een plaatselijke geschiedschrijver uit de 16de eeuw) en Justus Lipsius, de bekende 16de-eeuwse filoloog en humanist, vermelden 1205 als stichtingsdatum.

Verskillende bloeiperiodes

Net als de andere begijnhoven in Vlaanderen kende het begijnhof een eerste bloei in de 13de eeuw en een moeilijke periode ten tijde van de godsdiensttwisten in de 16de eeuw. Een van de pastoors van dit begijnhof, in 1490, was Adriaan Florenszoon Boeyens van Utrecht, geestelijk raadsman van de jonge Keizer Karel V en vooral bekend als de latere paus Adrianus VI.

Vanaf het einde van de 16de eeuw, en vooral na het Twaalfjarig Bestand in de 17de eeuw, kende het begijnhof een tweede bloeiperiode met een nabloei tot aan de Franse Revolutie (einde 18de eeuw). Het hoogtepunt in aantal roepingen situeert zich in een of twee generaties omstreeks 1650-1670, toen het aantal begijnen opliep tot boven de 360. Daarna liep het aantal terug door oorlogen en ziekten tot ongeveer 300 omstreeks 1700 – in de literatuur dikwijls onterecht als hoogtepunt aangegeven – en tot ongeveer 250 later in de 18de eeuw. Deze kortstondige piek verklaart mede de homogeniteit in het gebouwenbestand, dat nagenoeg volledig tot stand kwam in de jaren 1630-1670. Opvallend is ook dat de begijnenpopulatie in Diest nagenoeg gelijk opgaat, maar weliswaar rond 1700 iets sneller afkalft, terwijl in het begijnhof van Lier de bloei later viel, wat daar aanleiding gaf tot een bouwcampagne aan de Grachtkant, een halve eeuw na de laatste uitbreiding in Leuven.

Tijdens de Franse Revolutie (1789) werd het begijnhof niet verkocht als nationaal goed, zoals dat met de kloosters gebeurde. Het beheer van het begijnhof en al zijn bezittingen werd toevertrouwd aan de Commissie van Openbare Onderstand, het latere OCMW. De begijnen mochten wel in hun huizen blijven wonen, maar de vrije kamers werden verhuurd aan oude vrouwen. Een behoorlijk aantal ex-kloosterlingen vond onderdak in het begijnhof, onder meer de laatste prior van de abdij van Villers-la-Ville. De laatste begijnenpastoor Julien Sterckx overleed in 1977 op bijna 107-jarige leeftijd. Hij ligt begraven op het kerkhof van de abdij van Park. De laatste begijn, Julia Wielandt, overleed in 1988.

Grondige restauratie

Na meer dan anderhalve eeuw in handen geweest te zijn van het OCMW was het

gebouwenbestand omstreeks 1960 behoorlijk verkrot.

Het OCMW zocht een koper. Een geïnteresseerde bouwpromotor was graag bereid om af te zien van de aankoop toen bleek dat de KU Leuven bereid was het complex te restaureren om er studenten en gastprofessoren te huisvesten. De restauratie verliep in twee fasen: het merendeel van de straten werd aangepakt in de jaren '60, begin jaren '70, onder leiding van professor Raymond M. Lemaire. Een aantal van de grotere gebouwen kreeg een andere bestemming, zoals onder meer de Infirmerie die werd omgebouwd tot de 'Faculty Club', aanvankelijk een ontmoetingsplaats voor leden van de universitaire gemeenschap en thans een stijlvol restaurant, vergader- en congresplaats en een locatie voor banketten en feesten.

De huizen in de Kerkstraat stonden tot 1985 leeg en zijn vervolgens gerestaureerd in de periode 1985-1990 volgens de plannen van Prof. Paul Van Aerschot, die vanaf het begin met Prof. Lemaire heeft samengewerkt. De grootschalige restauratie van een hele stadswijk was destijds een kantelmoment in de interesse van de bevolking voor de begijnhoven en traditionele architectuur in het algemeen.

Het Groot Begijnhof van Leuven heeft dankzij de grondige renovatie nu het uitzicht van een "ministad-in-de-stad". Het is een typisch stadsbegijnhof. Dat wil zeggen dat de huizen gegroepeerd zijn langsheen straten en niet rondom een plein, zoals in een pleinbegijnhof, of rondom een dominant plein met een of enkele achterafstraatjes, zoals in begijnhoven van het gemengde type.

De pleinen die in het begijnhof voorkomen, zijn veeleer gegroeid vanuit het bouw- en afbraakproces van huizen in plaats van omgekeerd.

Het huis van Chièvres dateert uit 1561.

Een vijftal huizen dateert uit de 16de eeuw, waarvan enkele zijn opgetrokken in vakwerkbouw. Het karakteristieke huis van Chievres dateert uit 1561 en werd gebouwd met de nalatenschap van Maria van Hamal, weduwe van Willem II van Croy, hertog van Aarschot en een tijd wereldlijk raadsman van Keizer Karel V. De kenmerkende perenspits op het piramidale dak verwijst naar de hoektorens van het kasteel van de hertog in Heverlee, het huidige kasteel van Arenberg.

Het merendeel van de huizen dateert uit de periode 1630-1670. Ze werden opgetrokken in streekeigen traditionele architectuur, versierd met enkele sobere, barokke elementen. De gevels bestaan uit warmrood gekleurde bakstenen, met natuurstenen kruiskozijsen voor de vensters en natuurstenen deuromlijstingen. De natuursteen is meestal afkomstig uit Gobertingen (bij Geldenaken). Een typisch element van het begijnhof van Leuven zijn de talrijke dakkapellen, vaak uitgewerkt met trapgevels, en de rondboogvensters daarin. Een typisch element van het begijnhof van Leuven zijn de talrijke dakkapellen, vaak uitgewerkt met trapgevels, en de rondboogvensters daarin. Her en der komen beeldhouwwerken voor met

een religieus thema, vaak verwijzend naar de patroonheilige van het huis, al zijn deze beeldhouwwerken soberder afgewerkt dan de heiligen nissen in het begijnhof van Diest.

Alle gebouwen werden grondig gerenoveerd in de jaren '60 en '70 en worden nu bewoond door gastprofessoren, studenten en personeelsleden van de universiteit.

Een typisch element van het begijnhof van Leuven zijn de talrijke dakkapellen, vaak uitgerust met trapgevels.

Veel huizen hebben opvallend weinig en kleine ramen op de gelijkvloerse verdieping. Dit komt doordat begijnen gesteld waren op hun privacy. Waar toch grote ramen voorkomen, zoals in de straat van 't nieuw convent, schermde vroeger een hoge muur de voortuin af van de straat. Dit is in veel andere begijnhoven nog altijd het geval. Op enkele plaatsen zijn huizen in de 19de eeuw vervangen of bijgebouwd, maar veel minder dan bijvoorbeeld in het begijnhof van Lier.

Begijnhofkerk

De kerk is een vroeg gotische basilica in witte zandsteen met romaanse elementen en dateert uit het begin van de 14de eeuw. Zoals bij de bedelorden en vrouwencongregaties gebruikelijk was, heeft ze geen toren, wel een dakruiter. Sinds 1998 is deze dakruiter uitgerust met een klokkenspel, dat overdag elk halfuur een melodie speelt. Aan het noordportaal geven twee inscripties in het Latijn het stichtingsjaar van het hof aan (1234) en het jaar waarin met de bouw van de kerk werd begonnen (1305).

De begijnhofkerk is een vroeg gotische basilica in witte zandsteen met romaanse elementen en dateert uit het begin van de 14de eeuw.

Barok interieur van de Sint-Jan-de-Doperkerk in het Groot begijnhof van Leuven

In het oosten heeft dit gebouw een opvallend rijzig koorvenster, waarvan het bovenste deel sinds de 17de eeuw (sinds de constructie van het ribgewelf binnen in) de zoldering belicht. Het interieur is breed (27 meter in drie beuken van tien traveeën) en baadt opvallend in het licht. De aankleding is een sobere barok. Bij de restauratie werden oude muurschilderingen blootgelegd. Nogal wat kunstwerk heeft vrouwelijk-religieuze thema's.

Spaans Kwartier in het Groot Begijnhof van Leuven. Deze wijk op de linkeroever van de Dijle is ook bekend als Aborg.

Werelderfgoed

De naam van de wijk waar het begijnhof zich situeert, Ten Hove, en de oude naam voor het gedeelte op de linkeroever van de Dijle (Aborg = Oude Burcht) lijken te wijzen op een oudere bewoning, misschien het hof van de eerste graven van Leuven. Op deze plek zou dan ook de slag bij Leuven uitgevochten zijn in 891, waarbij de Vikingen verslagen werden door Arnulf van Karinthie. Van deze bewoning werd echter nooit een spoor gevonden, zodat sommige auteurs de hypothese (op basis van verschillende argumenten) in twijfel trekken.

Hoe dan ook, ondertussen is het Leuvense begijnhof samen met de Sint-Pieterskerk en het stadhuis een van de grote trekpleisters voor toeristen. De erkenning van het hof als werelderfgoed door de Unesco eind 1998, samen met twaalf andere Vlaamse begijnhoven, draagt daar zeker toe bij.

Het dient geregeld als decor voor historische films en theater of voor romantische huwelijksfoto's. Het belang en de betekenis van het Groot Begijnhof overstijgen echter die

anekdotische context. Werelderfgoed is immers geen 'museum' voor toeristen en andere bezoekers. Sinds zijn oprichting in 1232 is het Groot Begijnhof een woon-hof, waar mensen in wisselende tijden en omstandigheden met elkaar gemeenschap vormen.

Vandaag is het een internationaal en multicultureel woonerf van de KU Leuven, een 'bouillon de culture'. Vanuit monumentaal en architecturaal oogpunt is het Leuvense Groot Begijnhof een schoolvoorbeeld van hoe een historisch woonerf respectvol kan worden omgevormd tot een functionele woon- en leefruimte. In dat opzicht is het ook een soort van laboratorium voor het conserveren en restaureren van kostbaar historisch erfgoed met integratie van nieuwe urbanistische concepten. Kortom, het is een plaats met een rijk verleden, een dynamisch heden en een hoopvolle toekomst. □

Guido Theunissen

Bronnen

- Bourguignon, M. (1933) *Inventaire des archives de l'Assistance publique de la ville de Louvain*, Tongeren: Michiels-Broeders
- Cockx, E. en Fabri, L. (1994) *Het Groot-Begijnhof van Leuven, een eigenzinnig verhaal van een eigenzinnige beweging*, Tielt, Lannoo
- Elsen, K. (1986) *Het Groot-Begijnhof te Leuven rond 1700: sociale aspecten van het leven als begijn*. KU Leuven, Dissertatie Lic. Moderne Geschiedenis
- Heirman, M. (2001) *Langs Vlaamse begijnhoven*, Leuven, Davidsfonds
- Olyslager, W. A. (1978) *Het Groot Begijnhof van Leuven*, Leuven
- Uytterhoeven, R. (1996) *Het Groot Begijnhof van Leuven*, Leuven, Davidsfonds
- Van Aerschot, S. en Heirman, M. (2001) *Vlaamse Begijnhoven, werelderfgoed*, Leuven, Davidsfonds